

механізмами нейрогуморальної регуляції процесів.

За результатами проведення методики М. Люшера (кольоровий тест) можна зробити висновок про те, які основні методи або засоби впливу обирає людина, щоб досягти певного результату.

Так, на двох перших позиціях найхарактернішим вибором (у 19,2 %–25,1 % осіб) було поєднання жовто-фіолетового або синьо-зеленого та червоного кольорів. Основною характеристикою поєднань цих кольорів є бажання звільнитися від емоційного стресу, конфліктів і різноманітних протиріч у повсякденному житті. Вибір синьо-зеленого кольору вказує на бажання змінити на краще ситуацію, у якій знаходиться людина і на необхідність набуття впевненості у собі. Якщо першочергово людина обирає синій колір, а це 34,2% осіб, то це свідчить про потребу в емоційному спокої, гармонії та відпочинку. Якщо перевагу у виборі віддано жовтому кольору, значить існує потреба в розумінні і схваленні поведінки оточенням, підлітку не вистачає підтримки.

Вибір фіолетового та червоного кольорів (15,5% та 18,2% відповідно) вказує на наявність стресового стану, потяг до життя, звільненого від тягарів, отримання самостійності в діях, а також на потребу у підвищенні рівня самооцінки.

11,7% досліджуваних віддали перевагу чорному та сірому кольорам, а це вказує на наявність відчуття безнадійності. У такому стані підлітки протистоять усьому неприємному для них, дратівливому, проявляють неадекватність поведінки. Вони намагаються змінити ситуацію будь-яким шляхом, залежно від стану нервової системи, рівня культури та виховання. У 33,9 % підлітків із заїканням спостерігаються негативні зрушення в психоемоційному стані. Тому, безперечно, з ними необхідно проводити виховну та корекційну роботу.

Висновки. Аналіз літературних джерел обраного напрямку дослідження свідчить про недостатню вирішеність проблеми педагогічного забезпечення мотиваційного компонента в адаптаційному процесі підлітків із заїканням.

1. Дослідження ціннісних орієнтацій потребомотиваційного компонента й адаптаційних можливостей підлітків вказує на зв'язок рівнів розвитку внутрішніх і зовнішніх стимулів, низьку здатність підлітків із заїканням адаптуватися до умов навчання.

2. Корекція емоційних станів і формування ціннісних орієнтацій допоможе індивідуалізувати та полегшити формування стійкого адаптаційного потенціалу підлітків із вадами мовлення та прискорить їх соціалізацію.

Подальша наукова робота буде спрямована на розкриття сутнісного компонента індивідуалізації корекційного впливу для покращання адаптаційних можливостей підлітків із заїканням і збереження їх здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Занюк С. С. Психологія мотивації : [навч. посібник] / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
2. Люшер М. Цветовой тест Люшера : [психологический практикум] / пер. с англ. А. Никоновой. – М. : ЭКСМО, 2004. – 160 с.
3. Макаренко М. В. Методика проведення та оцінки індивідуальних нейродинамічних властивостей ВНД людини / М. В. Макаренко // Фізіол. журнал. – 1999. – № 4(45). – С.123–131.
4. Маслоу А. Мотивация и личность : Пер. с англ / А. Маслоу. – [3-е изд]. – СПб : Питер, 2008. – 352 с.
5. Практическая психодиагностика / под ред. Д. Я. Райгородского. – Самара : Издат. дом «Бахрах», 1998. – 672 с.
6. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – М. : Педагогика, 1986. – 407 с.

УДК 376.36

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУ

Кузнецова Т.Г.

Слов'янський державний педагогічний університет

В статті представлені результати експериментального дослідження особливостей образотворчої діяльності розумово відсталих дошкільників. Показана залежність змісту малюнків від рівня сформованості соціального досвіду дітей. Визначені умови, які сприяють розвитку соціального досвіду розумово відсталих дітей.

В статье представлены результаты экспериментального исследования особенностей изобразительной деятельности умственно отсталых дошкольников. Показана зависимость содержания

рисунков от уровня сформированности социального опыта детей. Определены условия, которые способствуют развитию социального опыта умственно отсталых дошкольников.

This article contains the results of experimental research of peculiarities of painting activity of handicapped children of pre-school age. The dependence of the content of subject drawing on the level of how the social experience of children is formed is outlined. Conditions contributing to advancement of quality of subject content of pictures of pre-school children having low level of intellect by means of formation and broadening of their social experience are defined.

Ключові слова: Соціальний досвід, образотворча діяльність, сюжетне малювання, розумово відсталі дошкільники.

Ключевые слова: Социальный опыт, изобразительная деятельность, сюжетное рисование, умственно отсталые дошкольники.

Key words: social experience, painting activity, subject drawing, handicapped children.

Проблеми виховання, навчання та особистісного розвитку дітей з особливими потребами розглядаються у взаємозв'язку з їхньою соціалізацією і підготовкою до повноцінного життя в суспільстві.

Соціалізація це процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин. У дітей формують уявлення про навколишнє середовище, про природу, про суспільні взаємовідносини, їх навчають нормам сумісного мешкання, праці, ефективній взаємодії з однолітками. Така робота сприяє формуванню у дошкільників з вадами у психофізичному розвитку загальної і спеціальної готовності до шкільного навчання, її можна розглядати як проблему ранньої соціалізації. Окрім того, формування соціального досвіду у розумово відсталих дошкільників стає все важливішим компонентом корекційно-виховної роботи.

Провідним напрямком цієї роботи є діяльність, у тому числі й образотворча, яка допомагає дошкільникам з порушенням інтелектуального розвитку краще сприймати і пізнавати навколишнє. І незважаючи на те, що особливості образотворчої діяльності розумово відсталих дітей не дозволяють їм повною мірою відобразити свої враження в малюнках, у процесі спеціальних занять їх можна озброїти технікою малювання. Про це свідчать дослідження провідних психологів і дефектологів Л.С.Виготського, В.С.Мухіної, О.П.Гаврілушкіної, Т.Н.Головіної, І.А.Грошенкової, О.А.Флеріної та ін.

Однак для того, щоб малюнок став дійсно творчим, діти повинні мати уявлення про предмети, явища природи і суспільне життя. Працюючи у цьому напрямку, дефектологи дошкільних закладів відчують особливі труднощі. Діти-олігофрени мало говорять, не граються, не малюють тільки з тієї причини, що не знають про що (Л.С.Виготський), тому насамперед у дитини з вадами інтелектуального розвитку необхідно сформувати той досвід, який допоможе їй повноцінно займатися певним видом діяльності.

У своєму дослідженні ми поставили за **мету** виявити рівень сформованості соціального досвіду у розумово відсталих дошкільників, які виховуються в різних педагогічних умовах, шляхом порівняння адекватності їхніх мовленнєвих висловлювань у зв'язку з практичною діяльністю, а саме образотворчою, як цікавою і доступною в цьому віці.

Ми **припустили**, що сюжетне малювання є показником рівня сформованості соціального досвіду дитини, тому що зміст сюжету дає можливість зрозуміти, як дитина сприймає світ, що вона про нього знає, як до нього ставиться, а мовленнєве супроводження і обігрування малюнків доповнює засоби виразності.

Для доведення висунутої гіпотези необхідно було рішення низку **завдань**. По-перше, ми повинні були виявити стан малювання у дітей старшого дошкільного віку, які виховуються в різних педагогічних умовах (це діти, які відвідують дитячий садок, та діти-сироти, які виховуються у дитячому будинку); по-друге, треба було вивчити зміст сюжетних малюнків, які діти виконували в ситуації навчального малювання і за власним бажанням; потім проаналізувати ці малюнки з точки зору відображення в них соціальних відносин; нарешті вивчити і проаналізувати мовленнєві висловлювання дітей у зв'язку із зображувальною діяльністю.

Ми обстежили дітей за розробленою нами методикою, яка складалася з чотирьох серій завдань, а саме:

- малювання за замислом дитини,
- малювання за традиційною методикою "будинок", "дерево", "людина",
- малювання за ігровим завданням ("Ми з приятелем удвох"),
- ілюстрування тексту, зміст якого відображає ігровий та побутовий досвід дитини.

У експерименті брали участь дві групи дітей: вихованці спеціального дитячого садка і ті, які мешкають у спеціальному дитячому будинку, – що дозволило простежити особливості відображення в малюнках соціального досвіду дітей із сімей і дітей-сиріт. Вік досліджуваних – від 6 до 7,5 років, тому що саме в цей час відбувається інтенсивне засвоєння естетичних і моральних критеріїв, які характеризують культуру суспільства, а сюжети малюнків характеризують досвід спілкування дитини з оточуючим середовищем. До того ж, старші дошкільники з порушеннями інтелекту вже володіють деякими графічними навичками. Саме тому у дітей шести-семи років ми

передбачали одержати найбільш яскраві результати, що ілюстрували б залежність змісту малюнків дітей від умов їх виховання і оточення.

Під час аналізу отриманих даних нам необхідно було насамперед визначити предметність малюнка, його композицію, емоційний та сюжетний зміст. Для спрощення описування ми позначили дітей дитячого садка як групу за № 1, а дітей дитячого будинку групою за № 2.

Аналіз результатів першої серії експерименту показав, що малюнки дітей як 1-ої, так і 2-ої групи відображали, переважно, тематику попередніх занять, що можна було простежити у відповідях на запитання “Що ти бажаєш намалювати?” (“Машину”, “Літак”, “Грибок”). Деякі діти із 1-ої групи намагалися придумати більш цікавий сюжет (“Будинок і автобус”, “Дерево і годівницю”), проте далеко не всім вдавалося реалізувати його на папері. У значної більшості дітей малюнки були примітивні, фрагментарні, з недостатньою кількістю або повною відсутністю деталей. Зустрічались зображення окремих частин в ролі цілого, уподібнення, змішування і перекручення форми частин предмету, порушення їх просторового розташування. У деяких випадках спостерігалось зісковзання з обраної теми на малювання більш знайомих або більш простих предметів.

Усі зображення дітей як 1-ої, так і 2-ої групи знаходились неначе поза простором і часом, адже намальовані предмети були одиночні і немов би “повисали у повітрі”. У малюнках не передавалися характерні кольори (90%).

В таблицях 1 та 2 відображена більш детальна порівняльна кількісна та якісна характеристика виконання завдання дітьми.

Таблиця 1.

Характеристика задуму малюнків дошкільників з вадами інтелектуального розвитку (у % від загальної кількості дітей)

Характеристика задуму	1 (діт.садок)	2 (діт.будинок)
Сюжетний сюжет	6,5	5
Сюжет попереднього заняття	80,5	84
Відхилення від малювання	13	11

Таблиця 2.

Характеристика малюнків за власним замислом, зроблених дошкільниками з порушенням інтелекту (у % від загальної кількості дітей)

Напрямок показнику	Характеристика якісних показників малюнка	Кількість робіт	
		Діт.садок	Діт.будинок
За змістом	Примітивність малюнка, відсутність деталей	67	
	Незначна кількість деталей (2-3)	26,5	
	Велика кількість деталей	6,5	
За кольором	Однокольорові малюнки	74	
	Двох- або трьохкольорові	26	

Аналіз результатів другої серії завдань мало відрізнявся від попередніх даних. Ми з'ясували, що дошкільники намагаються відтворити графічний образ, з яким вони ознайомилися на заняттях, і не роблять спроб змінити його, доповнити кольоровою гамою тощо. Розумово відсталі діти тяжіють до стереотипного зображення, яке їм запам'яталося.

Найбільш простим для дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку виявилось зображення будинку, тому що ця тема повторювалася на багатьох заняттях як в дитячому садку, так і в дитячому будинку. Проте малюнки дітей 1-ої групи були більш детальніші (від 3 до 5 деталей в 2-ій групі і до 7-11 деталей в 1-ій групі). Виконуючи малюнок “Дерево”, дошкільники зазнавали труднощів, незважаючи на те, що тема належить до добре знайомих. Фактично, жоден малюнок не відобразив реального предмета, і при цьому всі зображення можна поділити на дві групи: дерева з дуже товстим трикутним стоволом і тонкими штрихами-гілками та дерева з тонким стоволом-дротом і гілками, як антена. Листя, якщо і було намальоване, то у вигляді одного кружка на кінці кожної гілки. Тема “Людина” найменш знайома дітям цієї категорії, тому у всіх випадках зображення людини примітивне та схематичне. Хоча діти уявляли загальний образ людини, вони малювали основні частини тіла і не звертали уваги на деталі. Так, у дітей 2-ої групи, на малюнках були відсутні риси обличчя, або були тільки очі, очі

і рот. Діти обох груп практично не малювали волосся, пальці на руках, руки та ноги були схожі на тоненькі палички, одяг теж був схематичним.

Результати другої серії експерименту приблизно відповідають тим даним, які відображені в таблиці 2.

Можна зробити висновок, що у розумово відсталих дошкільників недостатньо сформовані уявлення про предмети, які вони малювали. Це, скоріше, відзвук графічного образу предмета, зображуваного раніше. Діти не змогли побачити грубі перекручення форми і побудови предметів. У деяких випадках це привело до втрати подібності малюнка до зразка. Характерно, що зображення діти не асоціювали ні з яким предметом, не наповнювали його ніяким змістом, тобто воно виявлялося непередметним.

У третій серії експерименту ми з'ясували, що на запитання "Чи є в тебе товариш?", всі дошкільники відповідали позитивно і називали його ім'я. Але на відміну від попереднього завдання – зображення предметних малюнків, діти зазнавали труднощів не технічного, а смислового характеру. Ми відзначили зниження інтересу до процесу малювання, деякі діти відмовлялись від роботи. Малюки довго не починали малювати, швидко відволікались, відкладали олівець. У завданні на зображення своєї спільної з другом гри, розумово відсталі дошкільники осмислювали і малювали лише окремі його частини і не з'єднували їх в сюжет. Вони малювали тільки друга (30-34 %), тільки іграшки (29-35 %), інколи тільки себе і друга (20%). Лише у 3 % досліджуваних малюнки були сюжетні. Треба відзначити, що в цій серії експерименту показники як в 1-ої, так і в 2-ої групі приблизно однакові.

Якісний аналіз довів, що більшість малюнків безсюжетні. Навіть там, де діти малювали себе, товариша й іграшки, між зображеннями відсутній зв'язок, вони розрізнені один з одним. Лише одна дитина з 1-ої групи зробила спробу зобразити спільну гру дітей через виразний жест (одна дитина простягає руку до іншої), що імітує кидання та ловлю м'яча. При цьому жоден малюнок не відображає місцеперебування дітей і час події. Таким чином, замість сюжетних малюнків ми спостерігали лише предметне перелічення за схемою: я, товариш, іграшки.

Більш детальна порівняльна характеристика виконання малюнків по ігровому завданню ("Ми з приятелем удвох") дається в таблиці 3.

Результати третьої серії експерименту підтверджують недостатній розвиток уявлення дошкільників із зниженням інтелектуального розвитку. Ми вважаємо, що це результат нестійкого сприйняття, порушення смислового запам'ятовування і мовленнєвого розвитку.

Таблиця 3.

Характеристика процесу малювання розумово відсталих дошкільників та їх малюнків з тематики ігрового завдання (в % від загальної кількості дітей)

Спрямованість аналізу	Характеристика показників	Кількісний показник	
		па (Дит.садок)	а (Дит.будинок)
Заняття до діяльності	Відмовилися від малювання	16,5	15
	Довго не починали працювати	40	43
	Працювали неуважно	43,5	42
Характеристика малюнків	Малювали тільки друга	30	34
	Малювали тільки іграшки	35	29
	Малювали друга та іграшки	12	16
	Малювали себе та друга	20	19
	Сюжетна лінія "Я, друг та іграшки"	3	2

У четвертій серії експерименту дітям було запропоноване завдання проілюструвати сюжет оповідання близького до побутового та ігрового досвіду дітей. Аналіз робіт довів, що результати і кількісно і якісно повторюють результати попередньої серії. Жодний малюнок не відобразив повністю зміст оповідання. Діти 2-ої групи фактично не виконали завдання: намалювали один або два неживих об'єкти, людина практично не була присутня на цих малюнках (у 70%). Однак малюнки дітей 1-ої групи були більш змістовні, поряд з неживими об'єктами вони малювали і людину (90%). Але незважаючи на те, що це позитивна тенденція, у цілому життя групи дитячого будинку, спільна гра дітей, їхні розваги не зображувалися дітьми. Результати як в 1-ої так і в 2-ої групі аналогічні і свідчать про недостатній рівень сформованості соціального досвіду у розумово відсталих дошкільників.

Нами з'ясовано, що у всіх дітей з порушенням інтелектуального розвитку дуже низький рівень уявлень про соціальне оточення, що впливає на зміст їх малюнків, особливо сюжетних. Однак вихованці дитячого садка мають більше уявлень про навколишнє, ніж діти-сироти, через те, що більше часу проводять в сім'ї, на вулиці, в суспільних місцях, частіше контактують з дорослими. Все це впливає на формування їх знань про навколишнє

оточення і формування їх соціального досвіду. Незважаючи на різні форми роботи дефектологів дитячого будинку з соціалізації своїх вихованців, певна ізоляція дітей від навколишнього відображається на формуванні їхнього соціального досвіду, що і відбилося в малюнках. Але ми вважаємо, що саме сюжетне малювання стає дійовим засобом, сприяючим збагаченню уявлень дітей про навколишнє оточення, стосунки людей, формуванню їхнього соціального досвіду і підготовки до шкільного навчання.

Відомо, що між предметні зв'язки сприяють більш глибокому і свідомому засвоєнню матеріалу. Тісний взаємозв'язок образотворчої діяльності і занять з ознайомлення з навколишнім, розвитку мови, ручної праці сприяють більш глибокому пізнанню предметів, явищ, соціальних відносин і закономірностей навколишнього середовища, а також відтворенню або створенню чогось нового в процесі діяльності, наприклад, розповіді, будівельної конструкції, аплікації, ліпної поділки, малюнка тощо.

Найбільш тісний зв'язок має бути встановленим між заняттями з образотворчої діяльності та розвитком мови під час ознайомлення з навколишнім. Саме на заняттях, на яких дошкільників знайомлять з предметами, природою, суспільними явищами у них накопичуються ті знання та уявлення, які вони можуть відображати у власних малюнках, а на заняттях з розвитку мови вони вчаться висловлювати свої враження спочатку у словесних образах, а потім і в зображеннях.

На заняттях з образотворчої діяльності розумово відсталих дошкільників необхідно спеціально учити відображати в малюнках ті ураження, які вони отримують при ознайомленні з навколишнім. Основними прийомами повинні бути обговорення майбутнього сюжету, моделювання реальних ситуацій, по елементний показ зображення, мовленнєве супроводження діяльності і порівняння малюнка з натурою. Потім дітей треба навчати описувати свої малюнки та обігрувати зображені ситуації.

Така система спеціальних прийомів дозволить активізувати роботу з формування соціального досвіду у дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку і використовувати отримані знання в різних видах дитячої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология /Под ред. В.В. Давыдова. - М.: Педагогика, 1991. –480 с.
2. Єгорова М.А. Особенности представлений воспитанников детского дома о социальных явлениях // Дефектология. – 1997. -№ 5. – С.63-69.
3. Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребенка как формирование социального опыта. – М.: Педагогика, 1981.
4. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1978. -304 с.

УДК 376.36.016:811.161.2'367(043)

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЧИННИКІВ ПОРУШЕНЬ ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНИХ УЗАГАЛЬНЕНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ НЕРІЗКО ВИРАЖЕНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Курбатова А.І.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті представлено методику вивчення чинників та механізмів, які лежать в основі порушень формування синтаксичних узагальнень у дітей із нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення в умовах масової початкової школи.

В статтє представлена методика изучения причин и механизмов нарушений формирования синтаксических обобщений у детей с нерезко выраженным общим недоразвитием речи в условиях массовой начальной школы.

The article presents factors and mechanisms studying method which underlie violation of formation of syntactic structures for children with mild hypoplasia of the common speech in the conditions of mass primary school.

Ключові слова: синтаксис, синтаксичні структури, синтаксичні узагальнення, загальне недорозвинення мовлення, методика.

Ключевые слова: синтаксис, синтаксические структуры, синтаксические обобщения, общее недоразвитие речи, методика.